

Izlaganje sa znanstvenog skupa
328.123
321.72

Paradoks opozicije

IVAN PRPIĆ*

Sažetak

Suvremeni zapadni politolozi drže opoziciju civilizacijskim dostignućem i posebnom vrijednošću demokratskih pluralističkih poredaka, ali nisu u stanju jednoznačno odrediti pojam "opozicija". Ovaj je paradoks posljedica činjenice što opozicija, da bi postojala, mora odustati od radikalne suprotstavljenosti i primjene sile u promicanju vlastitih interesa i političkih ciljeva. Postojanjem opozicije i pozicija (vlada) se uspostavlja kao jedna partija cjeline poretka koja mora priznati ravnopravnost opozicije i odustati od primjene sile protiv opozicije. Konsenzus o nužnosti odustajanja od sile omogućuje utemeljenje jedinstva poretka u slobodi. Opozicija tako nema tek funkciju kontrole vlade i nudenja alternativa. Mogućnošću svoga suprotstavljanja stabilizira i legitimira demokratski poredak.

"Toleriranje, legitimiranje i napokon institucionaliziranje opozicije ne drži se tek jednom od najvažnijih i najzrelijih tvorbi političke kulture. Oni se cijene kao primjereno sublimiranje rudimentarnih obrazaca reguliranja sukoba u naprednim društvima, opozicija se smatra *miljokazom* u razvoju demokratskih institucija: njezino postojanje ili nepostojanje vrijedi kao pouzdan indikator za postojanje ili nepostojanje demokracije u političkim sustavima, ili čak kao kriterij za njihovo svrstavanje u precizniju kategorijalnu shemu" (Oberreuter, 1975., 8).

Ovim riječima sažima njemački politolog *Heinrich Oberreuter* citirajući *Roberta Dahla*, *Dolfa Sternbergera* i druge u Uvodu zbornika *Parlamentarische Opposition. Ein internationaler Vergleich*, mišljenja brojnih suvremenih znanstvenika o opoziciji.¹

* *Ivan Prpić*, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Povijest političkih ideja.

¹ Iako je činjenica uglavnom poznata, korisno je na nju uvijek iznova podsjećati. Visoko vrednovanje postojanja i, osobito, formuliranja opozicije relativno je nova činjenica u političkoj kulturi i političkoj teoriji zapadnog civilizacijskog kruga. Tako J. J. Rousseau, koji je u europskoj političkoj teoriji nakon gotovo dva tisućljeća prvi sustavno obnovio ideju demokracije u vrijeme kad se opozicija već počinje oblikovati u engleskom parlamentu, očito zaokupljen nastojanjem da nasuprot feudalnom partikularizmu uspostavi umno jedinstvo legitimnog političkog poretka,

Walter Euchner je 1993. godine objavio zbornik *Politische Opposition in Deutschland und im internationalen Vergleich*. Razlika u naslovima zbornika ne može se previdjeti. Ona iskazuje nedoumice koje u suvremenoj politologiji postoje o pojmu *opozicija*, unatoč golemoj suglasnosti o njezinoj visokoj vrijednosti. O kakvim je nedoumicama riječ?

Valja najprije podsjetiti: izraz i pojam *opozicije* ponajprije su se uobičajili u političkom govoru engleskog parlamentarizma. Vrlo je vjerojatno da je izraz preuzet iz astronomije, u kojoj označava "položaj Sunca, mjeseca ili planeta, gdje se za dva od njih, kako ih gledamo sa Zemlje, eliptičke dužine razlikuju za 180 stupnjeva, a stoje jedan nasuprot drugome; pr. opozicija Mjeseca i Sunca kad je pun mjesec" (Klaić, 1958., 899).

Nakon što se tijekom 18. stoljeća u engleskom parlamentu oblikovala manje ili više postojana skupina kritičara vlade, počeli su pripadnici ove skupine zaposjedati klupe koje su u parlamentu bile postavljene nasuprot klupama u kojima su sjedili premijer i njegove pristaše. Tako je i prostorno iskazana suprotstavljenost političkih stavova pristaša i kritičara vlade. Ovako iskazana suprotstavljenost bila je rezultat dugogodišnje prakse parla-

osporava opravdanost postojanja skupina koje u državi svoju posebnu volju nastoje nametnuti kao opću. U gotovo svakom prikazu opće povijesti opozicije ističe se kako su se brojni liberalni teoretičari i političari teško pomirili s idejom opozicije. Samorazumljivo je da diktatori dvadesetog stoljeća nisu imali osobito razumijevanje za postojanje opozicije. Gleichschaltung (ujednačavanje) je sinonim za odnos prema opoziciji u svim diktaturama. Poučno je vrednovanje opozicije u državama *trećega svijeta*. "Opozicioneri su neprijatelji arapske nacije, oni su instrumenti zapadnog imperijalizma i s njima treba kao takvima postupati. Opozicija je krimen i treba je uništiti". Ovim riječima *Bassim Tibi*, njemački politolog arapskog porijekla, u raspravi *Politička opozicija u zapadnoj Aziji i Africi* objavljenoj u zborniku *Politische Opposition*, prikazuje vrijednosni stav prema opoziciji u političkim porecima ovih zemalja, ističući da u njima ne postoji opozicija u značenju koje taj pojam iskazuje u zapadnoj političkoj tradiciji. Riječ je, kako ističe *Tibi*, o područjima koja su posljednjih nekoliko stoljeća bila europeizirana. Europeizacija se zbivala prihvaćanjem zapadne tehnologije i, nakon razaranja Osmanlijskog Carstva, globalizacijom uspostave nacionalnih država po europskom modelu i uzoru. Međutim, europizacija je razorila temelje zajedništva, a dijelom i preoblikovala, tradicionalne strukture i institucije, a većina europskih institucija uglavnom nije uhvatila korijena. Posljedica je ovog procesa da autohtone institucije nisu transformirane, nego deformirane: jednako se tako recepcijom deformiraju i izvorno europske institucije. U sličnoj su situaciji i bivše komunističke zemlje. Komunistički poredak nije trpio opoziciju. U većini bivših komunističkih zemalja liberalna i demokratska kultura nije ni u vrijeme kad su komunistički poreci uspostavljeni imala osobitu liberalnu demokratsku tradiciju. Sada prisustvujemo pokušajima da se komunistička tradicija prevlada europeizacijom društvenih i političkih poredaka u tim zemljama. Nije li na djelu mogućnost reducirane europeizacije kakva se događa i u drugim regijama koje se pokušavaju europeizirati, kako to pokazuje *Bassim Tibi*?

mentarnih rasprava, u kojima je parlament nastojao, unatoč razlikama, djelovati jedinstveno.²

Međutim, pojam opozicije od samog početka nije raširen samo u ovom značenju. *Ulrich von Alemann* podsjeća: "Čim je pojam opozicije prvi put poslužio kao specifičan naziv za političko ponašanje, on je u Engleskoj ponajprije označavao onu *partiju* u parlamentu koja se nalazila u suprotnosti prema *partiji* vlade. Otuda izvedeno i samo u prenesenom smislu on je služio, prema *Shorter Oxford Dictionary*, iz 1781., i za označavanje *any party or body of opponents* (*Alemann*, 1985). Iako "samo u prenesenom smislu" pojam je označavao bilo koju stranku ili osobu openenta. Prvobitna je dvoznačnost danas iskazana razlikovanjem "*parlamentarne*" i "*političke*" opozicije u naslovima navedenih zbornika.

Napominjući kako je pojam opozicija izvorno u pravom smislu označavao postojanje i djelovanje partije u engleskom parlamentu koja se suprotstavljala vladi, *Henrich Oberreuter* nastoji pokazati kako pojam opozicija valja odrediti kao ustavno politički pojam. Pojam opozicija "oduvijek opisuje samosvojnu ustavno političku poziciju spram, ili barem izvan, vladine većine, koju karakterizira sustavno sudjelovanje u političkom procesu i intencija da kontrolira vladu — kako bi osigurala ustavni sustav koji je izuzet iz načelnog prijedora i koji daje okvir političkom sučeljevanju" (*Oberreuter*, 1975., 12).³

Ovakvim razumijevanjem fenomena opozicija i određenjem pojma opozicija *Oberreuter* prilično precizno ograničava polje konstituiranja i djelovanja opozicije. Ograničenje se odnosi na subjekte opozicijskog djelovanja, ciljeve opozicije i sredstva njihova ostvarenja. *Oberreuter* isto tako navodi jasne kriterije u određivanju pojma opozicija. U kontekstu ove rasprave navest ću tek, po mom sudu, najvažnije.

Opozicija je prvo, suprotstavljena vladi odnosno izvršnoj vlasti i većinskoj strani koja formira izvršnu vlast. One su pozicija nasuprot kojoj se uspostavlja opozicija. Navodeći ovo ograničenje, *Oberreuter* podsjeća na izvornu upotrebu pojma u engleskom parlamentarizmu, gdje pojam označuje djelovanje manjinske partije unutar parlamenta koja se suprotstavlja vladi i većini što je podržava. Prostor i okvir djelovanja opozicije i njezina suprotstavljanja određeni su funkcijom vlade i poslovima što ih unutar poretka obavlja vlada. Opozicija kao fenomen, misli *Oberreuter*, ne očituje

² Ilustrativna je jedna bizarna pojedinost iz povijesti engleskog parlamentarizma. Prije formiranja opozicije, kao posebne parlamentarne institucije, kritičari vladine politike prilikom prijepornih glasanja napuštali su prostoriju u kojoj je zasjedao parlament. Napuštanje je iskazivalo prosvjed, ali je isto tako omogućivalo da odluke parlamenta budu donesene jednoglasno i demonstriraju jedinstvo parlamenta.

³ *Oberreuter*, dakako, nije ni prvi ni jedini zagovornik ovakvog razumjevanja opozicije. Njegovo je određenje ovdje poslužilo za raspravu prije svega zato što je uređujući zbornik sustavno i cjelovito sažeo najvažnije argumente toga stajališta.

se u svim sferama zajedničkoga života i ne može u svim sferama biti način rješavanja sukoba.

Ovim su na institucionalnoj razini reducirani mogući subjekti opozicije: to su institucije koje smjeraju obavljanju poslova vlade. U modernim demokratskim vladavinskim porecima to su političke partije.

Za razumijevanje izvornog značenja opozicije presudna je činjenica da ona djeluje unutar parlamenta. Djelujući unutar parlamenta, opozicija je (manjinski) dio parlamenta. Ova je značajka zajednička poziciji i opoziciji. Pozicija i opozicija tvore jednu cjelinu — *ustavnopolitički poredak* — iako opozicija opstoji i djeluje nasuprot i izvan pozicije.

Opozicija je logički uvijek određena pozicijom. Ona opstoji jedino u odnosu prema poziciji. To načelno ne vrijedi za poziciju. Ne treba osobito mnogo mašte da se zamisli vlada bez opozicije. Međutim, nakon što se opozicija uspostavi, ona suodređuje poziciju. Dapače, ona je mijenja. I pozicija — vlada i većina koja je podržava — postaje, doduše većinski dio cjeline. I ona postaje tek jedna od partija unutar cjeline. Svijest da djeluje unutar cjeline kojom je određena, i svijest pozicije (vlade) da je i sama tek jedna partija a ne cjelina, pretpostavka je rješenja sukoba oko temeljnog konflikta. Ova svijest omogućuje opoziciji da odustane od radikalne suprotstavljenosti poziciji i prizna poziciji kako je određuje, a poziciji (vladi) ova svijest omogućuje da prizna postojanje drugih partija, budući da i sebe mora razumjeti tek kao jednu partiju. Ona je temelj mogućeg konsenzusa o jednakopravnosti opstanka pozicije i opozicije. Sadržaj konsenzusa je prijeporan, ali je nužan minimalni konsenzus o načelima ustavnog poretka i pravilima djelovanja unutar poretka. On mora sadržavati suglasnost o odustajanju od nasilja u prieporu oko vlasti. Dakako, prilikom nastojanja da se vlast osvoji ali i prilikom nastojanja da se vlast zadrži.

Intencija je opozicije, kako ističe *Oberreuter* da kontrolira vladu "kako bi osigurala ustavni sustav koji je izuzet iz načelnog prijepora i koji daje okvir političkom sučeljavanju". Kako to da opozicija koja osporava vladu svojim djelovanjem zapravo osigurava ustavni sustav. *Oberreuter* očigledno ima na umu argumente što ih je izložio već vjerojatno prvi teoretičar opozicije *lord Henry Bolingbroke* u spisu s karakterističnim naslovom *Lettres on the Spirit of Patriotism*.⁴

⁴ Spis i izložene argumente u prilog opozicije valja razumijeti kao reakciju na politiku prvog ministra *Walpole* (1721. — 1744.), koji je svoju politiku i upravljanje monarhijom ostvarivao postavljajući svoje pristaše na mjesta koja nisu omogućivala samo utjecaj nego i osobnu korist. Nazivajući ovu politiku *gouvernement by corruption*, *Bolingbroke* je nastojao pokazati kako *Walpole* i njegove pristaše promiču svoje posebne interese i izložiti značenje i funkciju opozicije. Napominjući kako je zadatak vlade da vodi i upravlja poslovima zajednice, donoseći odluke na temelju koncepcije općega dobra, *Bolingbroke* ističe kako opozicija također zahtijeva sposobnost vođenja i samosvojnu koncepciju zajedničkoga dobra. Ova se koncepcija

Oberreuter ističe da su opće pravo glasa i demokratizacija vladavinskih poredaka proširili prostor opozicijskog djelovanja i sadržaj koji obuhvaća pojam *opozicija*. Oni su, naime, uvjetovali osnivanje masovnih partija kao subjekata oblikovanja političke volje i artikuliranja političkih interesa. Pojam *parlamentarna opozicija* stoga nužno obuhvaća cjelinu djelovanja partija a ne samo njihovih parlamentarnih frakcija u parlamentu. Ali, sadržaj pojma mora ostati ograničen na iskazivanja i djelovanja samo onih subjekata koji se natječu oko mogućnosti da sudjeluju u parlamentu.

Na temelju navedenih značajki opozicije razumljivo je i posljednje *Oberreuterovo* ograničenje: opozicija može opstojati i djelovati jedino u porecima, u kojima su se stabilizirale i liberalne i demokratske vrijednosti, te se pojam *opozicija* može smisleno rabiti jedino prilikom znanstvenog ili političkog govora o tim porecima.

Oberreuter ističe da su ova ograničenja nužna isključivo iz spoznajnih razloga. Tek ako se jasno politički razgraniči djelovanje legalnih i lojalnih oponenata od ilegalnih organizacija koje tendiraju revolucionarnom i nasilnom rušenju ustavnopolitičkog poretka ili jednostavnoj opstrukciji, i ako se to ograničenje i pojmovno iskaže, može pojam *opozicije* imati analitičku vrijednost u prikazu političkog zbivanja demokratskih poredaka. Argumenti u prilog nužnom ograničavanju polja opozicijskog djelovanja i primjereno određenje pojma *opozicije* čine se uvjerljivima i upravo stoga ih valja pažljivije propitati.

Određujući pojam *opozicije*, *Oberreuter* se s mnogo opravdanih razloga poziva na izvornu tradiciju engleskog parlamentarizma. On, dakako, zna da se i unutar te tradicije mijenjao značenje opozicije. Prvi aspekt promjene već smo naznačili spominjući demokratizaciju ustavno-političkog poretka kojom je prouzročeno i omogućeno konstituiranje političkih partija, kao institucija čije se djelovanje i opstanak ne ograničavaju na parlament. Opozicija se od samog početka kritički suprotstavlja vladi, ali se svojim govorom i djelovanjem prije svega obraćala izvanparlamentarnoj javnosti, nastojeći zadobiti njezinu podršku. Izvanparlamentarni vid djelovanja pozicije postaje posebno značajan nakon konstituiranja političkih partija kao subjekata konstituiranja političke volje građana i artikulacije različitih društvenih interesa. Stoga se mora postaviti pitanje: može li se značenje i funkcija opozicije razumjeti bez cjelovita razumijevanja funkcija političkih partija u modernim demokratskim političkim porecima, ako se ima na umu da je bitna funkcija političkih partija da osještavaju i poopćavaju posebne

mora temeljiti na priznanju temeljnog zajedništva i spremnosti opozicije da, nakon eventualnog dolaska na vlast, održi temelje zajedništva. Bit je opozicijskog djelovanja da, nasuprot vladinu *government by corruption* osvještuje i promiče nužnost djelovanja sukladnog, ne samo određenom koncepcijom zajedničkog dobra nego i djelovanja sukladnog prihvaćenim normama i pravilima. Ovakvim djelovanjem — *Bolingbroke* ga naziva *spirit of patriotism* — opozicija "osigurava" poredak. (*Kluxen* 1980., 401 — 410; *Euchner*, 1993., 7—20.)

društvene interese nastojeći im dati političku važnost i značenje. Međutim, u modernom demokratskom društvu istu funkciju imaju i druge organizacije prije svega sindikati, crkve i, u mnogim zemljama, sveučilišta. Riječ je o institucijama i organizacijama koje su lojalne poretku, ali vrlo često zagovaraju drukčiju privrednu, kulturnu ili prosvjetnu politiku od vlade. Nema dvojbe da ove institucije imaju i političko značenje, pa čak i utjecaj, ali ipak nisu obuhvaćene *Oberreuterovim* pojmom *opozicija* samo zato što ustavno pravnim poretkom nisu uspostavljene kao subjekti koji se natječu za obnašanje funkcija vlasti. Tako za određenje pojma *opozicija* nije odlučujuća suprotstavljenost vlasti i vladi nego želja i pravo da se bude vlast.

Smisao ovog prigovora postaje jasniji ima li se na umu da opozicija izvorno nastaje u britanskom parlamentarizmu, ali postaje značajkom ustrojstva modernih demokratskih vladavinskih poredaka koji se konstituiraju na temelju drukčije tradicije, drukčije političke kulture i drukčijeg oblika i načina integracije. Ti porci institucionaliziraju predstavničku demokraciju i utoliko su im neka načela istovjetna s načelima konstitucije britanskog parlamentarizma, ali i uspostavljaju institucije koje izražavaju njihovu navlastitost i posebnost. Relativno velike razlike između ustrojstva pojedinih političkih poredaka (predsjednički, parlamentarni, dvopartijski — višepartijski), izbornih sustava (većinski — proporcionalni) uvjetuju različite oblike i načine djelovanja opozicije. Oni su isto tako određeni stupnjem i načinom integracije društva unutar pojedinog političkog, odnosno sadržajem potencijalnog predmeta sukoba unutar toga poretka (ekonomski interesi, religija, kultura, etničke razlike). Pojam *parlamentarna opozicija*, iako bitno ograničava sadržaj koji iskazuje obuhvaća različite, pa čak i suprotne fenomene. To je najvažniji razlog zašto su istraživači opstanka i djelovanja opozicije vrlo brzo spoznali nužnost stvaranja teorijskih modela koji bi omogućili razumijevanje i iskazivanje opozicije.⁵

⁵ U literaturi se obično ističe kako je *Robert A. Dahl* prvi formulirao metodološki pristup za tipologiju opozicija u djelu *Political Oppositions Western Democracies* (1966.). Utvrđujući kao kriterije razlikovanja orijentiranost na borbu, odnosno natjecanje, sklonost kooperaciji ili koaliciji, te konzistentnom opozicijskom stavu ili tek opoziciji prema pojedinim aspektima vladine politike, on je omogućio da se analiziraju razlike u djelovanju i strukturiranju opozicije koje se temelje u osobitostima pojedinih političkih poredaka, političkih kultura ili izbornih sustava. Po ugledu na *Dahla* kasnije je njemački politolog *Winfried Steffani* načinio znatno sustavniju i diferenciraniju tipologiju opozicija. On ističe kako prilikom analize političke opozicije valja razlikovati tri vida: 1. sustavnu intenciju, 2. konzistentnost djelovanja 3. razinu djelovanja. Sustavna intencija iskazuje stav opozicije prema temeljnim načelima ustava (lojalna — fundamentalna); konzistentnost djelovanja pokazuje je li opozicija programatski usmjerena protiv cjeline vladine politike i spremna na borbeno natjecanje (sustavna i kompetitivna) ili je orijentirana na pojedine probleme i spremna na suradnju (kooperativna); analiza razine djelovanja omogućuje da se pokaže prostor djelovanja opozicije (parlamentarna — izvanparlamentarna). Svaki od ovih vidova može se, dakako, dalje precizirati. Primjena ovih kriterija omogućila bi, misli *Steffani*, prikaz djelovanja opozicije u

Razlog je tomu vrlo jednostavan: opozicija se primarno očituje u parlamentu, ali se sukob konstituira prije i izvan parlamenta.

Oberreuteru se ne može prigovoriti da nije uvidio ovu proturječnost opozicije. On tijekom cijele rasprave govori o artikulaciji društvenih interesa i sukoba te načinima njihova rješavanja. On pritom ne rabi samo pojam *parlamentarna opozicija* nego i pojmove *opozicija* i *politička opozicija*, a da nije obrazložio različitu uporabu pridjeva. Nije li razlog ovakve uporabe pojmova upravo činjenica da se ograničenije sadržaja pojma opozicija pokazuje neprimjerenim za iskazivanje zbivanja političkog procesa u modernim pluralističkim demokratskim porecima? Ili drukčije: nije li relacija *pozicija* — *opozicija* nedostatna da se pojmovno iskaže ustrojstvo suvremenih demokratskih političkih poredaka. Čini se, na prvi pogled, da ove poteškoće prevladavaju pojam *politička opozicija*. Ovaj pojam ne osporava politički značaj parlamentarne opozicije, ali ističe da se političko iscrpljuje u parlamentarnom djelovanju. Pogledajmo stoga pažljivije definiciju opozicije koju nudi *Walter Euchner*. "Opozicija i njezini oblici pripada u klasična polja istraživanja političke znanosti. Lako je uvidjeti zašto. Biti politike pripadaju prijepor i sučeljavanje u mnogostrukom liku. Snage koje se bore protiv vladajuće moći u zajednici označava se kao opoziciju" (*Euchner*, 1975., 7).

Razliku se teško može previdjeti. *Euchner* kao *poziciju* spram koje se uspostavlja *pozicija* određuje vladajuću moć u zajednici. On pritom rabi imenicu *moć* s neodređenim članom — *cine herrschende Macht* — što može značiti neka moć, te upućuje na više različitih moći u nekoj zajednici. Njima se suprotstavljaju snage koje djeluju u nekoj zajednici. Na temelju ovako određenih subjekata odnosa *pozicija* — *opozicija* slijede i sve druge razlike. Opozicija kao funkcija i institucija političkog poretka nije značajka isključivo modernih demokratskih vladavinskih poredaka. *Euchner* ističe da se može pokazati kako se pojam opozicija već u 16. stoljeću rabio kako bi se karakterizirala institucija koja je bila suprotstavljena drugoj instituciji u svrhu kontrole moći. Tako je *Jean Bodin*, kojemu politička teorija zahvaljuje nauk o suverenosti država u svom glavnom djelu *Six Livres de la Republique* iz godine 1576. označio prosvjed rimskih pučkih tribuna protiv mjera senata kao *opoziciju*. (*Livre troisieme*, chap. IV).

Pojam *opozicija* se, misli *Euchner*, može i mora rabiti i za neformalne skupine koje unutar diktatura streme promjeni temelja uspostavljenog poretka. On izričito navodi primjere *Solidarnosti* i različitih grupa unutar Crkve u Poljskoj, ili skupina boraca za ljudska prava, koje su se u bivšim komunističkim državama formirale inspirirane Konferencijom o sigurnosti i suradnji u Europi i Sjevernoj Americi (1975.). Oспорavajući znanstvenu

pojedinom političkom poretku. Nema dvojbe da ovi kriteriji pridonose sistematizaciji oblika opozicije. Problem je, međutim, pojam *politička opozicija* koji je izlazište *Steffanijeve* klasifikacije.

valjanost i političku opravdanost redukcije pojma na institucionalnu i formaliziranu parlamentarnu opoziciju *Euchner* zaključuje: "Preporučuje se, revidirati shvaćanje da se o opoziciji govori samo u povezanosti s parlamentarnim sustavima, te primijeniti pojam opozicije i na grupe i na pokrete koji se u zemljama bez dovoljnih prava na slobodu suprotstavljaju vladajućim prilikama i bore se za ozbiljenje građanskih sloboda" (*Euchner*, 1993., 15).

Euchner tako ukida gotovo sva ograničenja koja zagovaraju zagovornici ustavno-političkog poimanja opozicije. Jedina, u *Euchnerovoj* interpretaciji vrlo fleksibilna granica odnosi se na sredstva opozicijske borbe. Ističući da pojam *opozicija* kakav se oblikovao u političkim tradicijama ima civilizacijski sadržaj u značenju i pretpostavlja stanovitu razinu političke kulture i kod opozicionera i u političkom sustavu, on utvrđuje: "Građanska neposlušnost, odbijanje, također nasilni otpor protiv prekomjerne državne sile, protiv ljudskih prava, mogli bi odgovarati pojmu — ali su nasilni izgredi ili čak čisti terorizam, recimo ona Frakcije crvene armije (RAF)." (*Euchner*, 1993., 15).

Euchner je pokušao prevladati spoznajne granice metodološkog purizma ustavno-političkog pojma opozicije, šireći prostor konstituiranja, subjekte i oblike opozicijskog djelovanja. To mu je omogućilo da obrazloženo pokaže kako se i u određenju pojma opozicija mora respektirati politički, a time i mogući opozicijski značaj djelovanja različitih subjekata. To je, međutim, prilično skupo platilo. On je bio prisiljen reducirati politiku na sučeljavanje, dakle, na samo jedan njezin vid, te prilikom određenja pojma opozicija rabiti pojmove značenje kojih bih mogao precizirati kao ("moć", "snage"). Neželjen rezultat njegova nastojanja jest nedovoljno diferenciranje razumijevanja opozicije, u kojemu se opozicija izjednačuje sa sukobom ili suprotstavljenošću uopće. Otud se postavlja pitanje: po čemu su "snage" koje dovode u pitanje cjelinu poretka — vrijednosti, institucije i vladajuće subjekte — "snage" koje žele prekinuti tradiciju i kontinuitet poretka opozicija. Nije li nužno *snage* koje žele drugi i drukčiji poredak imenovati pojmom koje ne upućuje na pripadnost poretku. Recimo revolucionari ili disidenti.

I ovo sažeto propitivanje dvaju najčešćih pojmovnih određenja opozicije — *parlamentarna opozicija*, *politička opozicija* pokazuje svojevrsan paradoks: brojni zapadni politolozi drže opoziciju civilizacijskim dostignućem i jednom od najviših vrijednosti. Istodobno nisu u stanju valjano i jednoznačno pokazati što je opozicija kao vrijednost. To bi moglo biti razlogom da se ospori vrijednost opozicije. Prvo, zato što osporavateljskim djelovanjem osvještava potencijalna područja sučeljavanja, mobilizira enregije u konfliktu i tako destabilizira poredak zajednice. Drugo, i važnije, zato što opozicija da bi bila moguća, mora prihvatiti temeljne vrijednosti poretka i time se bitno ukinuti kao suprotstavljenost. Domašaj ovog prigovora postaje jasniji kad se ima na umu barem dvije činjenice na koje upućuju svi istraživači opozicije. Pristajući na konsenzus o načelima opozicijsko se

djelovanje svodi na prijevor o prioritetima. Ili, kako to slikovito kaže Kurt Kluxen: "umjesto ili — ili nudi se manje ili više, koliko ili koliko daleko" (Kluxen, 1980., 393). Nedostatku zbiljske alternative osobito pogoduje činjenica da je država tehnolojskim i socijalnim razvojem bila prisiljena na sebe preuzeti reguliranje niza sfera koje su tradicionalno bile izvan njezina domašaja — od socijalne politike, do politike očuvanja okoliša. Promijenjena funkcija države prisiljava je na uvažavanje posebne racionalnosti pojedinih sfera i logikom same stvari ne ostavlja puno mogućnosti izbora i puno alternativa. To jednako vrijedi u vanjskoj politici u kojoj uspostavljeni savezi bitno ograničavaju alternativno djelovanje.

Ipak, sumnja u opoziciju ne smije smetnuti s uma dvije bitne činjenice: opozicija opstoji na temelju konsenzusa o načelnim vrijednostima poretka i odustajanja od nasilna promicanja svojih interesa i ciljeva, ali je uvjet konsenzusa ograničenje sile vlasti i njezino reguliranje. Ograničenje sile instituciionalizira jedan bitan vid sloboda. Sloboda se tako uspostavlja kao temelj jedinstva poretka i jamac njegove stabilnosti. Nema potrebe ovdje ponavljati vrijednosti slobode.

Opozicija je kao manjina upućena, kako je to pokazao već prvi teoretičar opozicije *lord Bolingbroke*, politički djelovati, pozivajući se na vrijednosti i usvojena pravila, a svojim interesima davati poopćiv oblik. Ovakvim djelovanjem ona je suprostavljena vladi, ali legitimira poredak kao poredak slobode. Opozicija tako opstoji izvan i nasuprot vlasti, ali integrira poredak i čini ga prihvatljivim subjektima različitih interes i zahtjeva.

LITERATURA:

Euchner, Walter (Hrg.), *Politische Opposition in Deutschland und im internationalen Vergleich*, Göttingen 1993.

Klaić, Bratoljub, *Rječnik stranih riječi*, Zagreb 1958.

Kluxen, Kurt (Hrg.), *Parlamentarismus*, Königstein 1980.

Nohlen, Dieter (Hrg.), *Pipers Wörterbuch zur Politikwissenschaft* 1, München — Zürich 1989.

Oberreuter, Heinrich (Hrg.), *Parlamentarische Opposition*. Ein internationales Vergleich, Hamburg 1975.

Ivan Prpić

THE PARADOX OF OPPOSITION

Summary

Contemporary Western politologists consider opposition a civilizational achievement and a singular value of democratic pluralist systems, but have not managed to come up with an unambiguous definition of the concept of "opposition". This paradox is a consequence of the fact that the opposition, in order to exist, must renounce radical antagonism and use of violence in promoting its interests and political goals. The existence of the opposition establishes the position (government) as a party of the totality of the system which must recognize the equality of the opposition and renounce the use of violence against the opposition. The consensus on the necessity of renouncing the use of force enables the establishment of the totality of a system in freedom. Thus, the opposition's role is not solely to control the government and provide alternatives; by its contraposition it stabilizes and legitimizes democratic systems.